

TALABARNI ETNOMADANIY KOMPETENTLIGINI
RIVOJLANTIRISHNING ILMIY AHAMIYATI

Andijon davlat chet tillari instituti dotsent v.b.

p.f.f.d (PhD) Isomiddinov Asliddin

Kalit soʻzlar: etnomadaniy kompetentlik, madaniyatlararo muloqot, talabalar, globallashuv, sunʼiy intellekt, madaniy intellekt, ijtimoiy barqarorlik.

Annotatsiya. tezisda talabalarning etnomadaniy kompetentligini rivojlantirishning ilmiy ahamiyati tizimli tahlil qilinadi. Etnomadaniy kompetentlikning kognitiv, affektiv va konativ komponentlari, ularni oʻlchashning zamonaviy vositalari (IKT, EES, CQS) keltirilgan. Globallashuv, raqamli transformatsiya va mehnat bozori talablari kontekstida etnomadaniy kompetentlikni rivojlantirishning ijtimoiy (nizolar xavfini 62% kamaytirish), iqtisodiy (daromadni 27% oshirish) va metodologik (fanlararo yondashuv) ahamiyati asoslangan. Tadqiqot 2021–2026 yillardagi empirik maʼlumotlar va Scopus/WoS manbalariga tayanadi.

SCIENTIFIC SIGNIFICANCE OF DEVELOPING STUDENTS'
ETHNOCULTURAL COMPETENCE

Keywords: ethnocultural competence, intercultural communication, students, globalization, artificial intelligence, cultural intelligence, social sustainability.

Annatation. This thesis provides a systematic analysis of the scientific significance of developing students' ethnocultural competence (EC). It describes the cognitive, affective, and conative components of EC and modern measurement tools (IKT, EES, CQS). Within the context of globalization, digital transformation, and labor market demands, the study

substantiates the social (62% reduction in ethnic conflict risk), economic (27% increase in income), and methodological (interdisciplinary approach) importance of fostering EC. The research is based on empirical data and Scopus/WoS sources from 2021–2026.

НАУЧНАЯ ЗНАЧИМОСТЬ РАЗВИТИЯ ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ

Ключевые слова: этнокультурная компетентность, межкультурная коммуникация, студенты, глобализация, искусственный интеллект, культурный интеллект, социальная устойчивость.

Аннотация. В данном тезисе проводится системный анализ научной значимости развития этнокультурной компетентности (ЭК) студентов. Описаны когнитивные, аффективные и конативные компоненты ЭК, а также современные инструменты их измерения (ИКТ, EES, CQS). В контексте глобализации, цифровой трансформации и требований рынка труда обосновывается социальное (снижение риска этнических конфликтов на 62%), экономическое (повышение дохода на 27%) и методологическое (междисциплинарный подход) значение развития ЭК. Исследование основано на эмпирических данных и источниках Scopus/WoS за 2021-2026 гг.

Kirish. Globallashuv, migratsiya va transchegaraviy ta'lim islohatlari almashinuvining kuchayishi zamonaviy jamiyatda etnomadaniy kompetentlikni rivojlantirishni dolzarb ilmiy muammoga aylantirgan. 2025-yilgi UNESCO hisobotiga ko'ra, dunyodagi talabalarning 78 foizi o'z yashash muhitida kamida ikki xil etnik madaniyat vakillari bilan muloqot qiladi.

O'zbekiston – ko'p millatli va ko'p madaniyatli jamiyat sifatida tarixan turli etnoslar (o'zbek, qoraqalpoq, tojik, qirg'iz, turkman, rus, koreys, tatar va boshqalar)ning uyg'unlikda yashab kelayotgan mamlakatdir. 2025-yil

ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonda 130 dan ortiq millat va elat vakillari istiqomat qiladi, bu esa etnomadaniy kompetentlikni rivojlantirishni nafaqat ijtimoiy barqarorlik, balki davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylantiradi. "O'zbekiston – 2030" strategiyasining 5.2-bandida "Jamiyatda millatlararo totuvlik muhitini mustahkamlash va xorijiy mamlakatlar bilan do'stlik aloqalarini rivojlantirish" vazifasi belgilangan. Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-oktabrdagi **"Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish** konsepsiyasi" PF-6097-son Farmonida yuqori malakali ilmiy va muhandis kadrlar tayyorlash hamda ularni ilmiy faoliyatga yo'naltirish alohida modul sifatida kiritilgan.

So'nggi yillarda respublikamizda amalga oshirilayotgan ochiq ta'lim siyosati, xorijiy universitetlarning filiallari ochilishi, Erasmus+ va Mevlana almashinuv dasturlari doirasida talabalar va o'qituvchilar harakatchanligining oshishi O'zbekiston oliy ta'lim tizimini xalqaro madaniyatlararo muhitga qo'shishda muhim omil bo'ldi. 2025-yilda O'zbekistondagi 45 ta oliy ta'lim muassasasida 12 mingdan ortiq xorijiy talaba tahsil olgan. Aynan mana shu sharoitda mahalliy talabalarning o'z etnik madaniyatini chuqur anglashi, shu bilan birga boshqa millat vakillariga nisbatan ochiq, bag'rikeng va konstruktiv muloqot qilish ko'nikmalarini egallashi dolzarb pedagogik muammoga aylandi.

Biroq O'zbekiston oliy ta'lim tizimida olib borilgan monitoring shuni ko'rsatdiki, talabalarning etnomadaniy kompetentligi darajasi yetarli emas: respondentlarning atigi 34% madaniyatlararo muloqotda o'zini erkin his qiladi, 58% esa o'z millatiga xos bo'lmagan xatti-harakatlarni "begona" deb baholaydi[1]. Talabalarda etnomadaniy kompetentlikni rivojlantirishning ilmiy asoslari, metodlari va samaradorlik mezonlarini aniq belgilash zamon talabidir.

Shu sababli, etnomadaniy kompetentlikni pedagogik, psixologik va sotsiologik nuqtai nazardan o'rganish nafaqat ijtimoiy barqarorlik, balki

mehnat bozorining talabi sifatida ham ilmiy asoslanishni va uning ijtimoiy rivojlantirish masalalarini nafaqat talaba balki barcha uchun yuqori darajada shakllantirishni talab etmoqda

Buning uchun quyidagilarga e'tibor qaratish lozim.

1. Etnomadaniy kompetentlikning ilmiy konsepsiyasi.

Etnomadaniy kompetentlik – shaxsning o'z va boshqa etnos madaniyatiga nisbatan kognitiv (bilim), affektiv (hissiy) va konativ (xulq-atvor) darajada adekvat munosabatda bo'lish va samarali muloqot qilish qobiliyati.

So'nggi adabiyotlarda (Lu Baowen, 2022; A.Isomiddinov, 2025) etnomadaniy kompetentlikni quyidagi tarkibiy qismlardan iborat ekanligi isbotlangan:[1,2]

Komponent	Tavsifi	O'lchash vositasi
Kognitiv	Etnoslar tarixi, qadriyatlari, normalari haqida bilim	Intercultural Knowledge Test (IKT, 2024)
Affektiv	Empatiya, tolerantlik, stereotiplarga nisbatan kritik munosabat	Ethnocultural Empathy Scale (EES, 2023)
Konativ	Madaniyatlararo muloqotda moslashuvchan xatti-harakatlar	Cultural Intelligence Scale (CQS, 2025 versiyasi)

2. Ilmiy ahamiyatning asosiy yo'nalishlari:

2.1. Integrativ metodologiya yaratishni:

Etnomadaniy kompetentlikni o'rganish fanlararo xususiyat kasb etmoqda: pedagogika, psixologiya, etnologiya, lingvomadaniyatshunoslik va sun'iy intellekt texnologiyalari kesishmasida yangi tadqiqot paradigmalari shakllanayotganiga e'tibor berishimiz kerak[4]. Bu esa kompleks diagnostika

vositalari (masalan, madaniy intellektning 4 omilli modeli) ishlab chiqishga olib keladi.

2.2. Ijtimoiy barqarorlik mexanizmlarini asoslashni:

2024-yilda 14 ta mamlakat (O‘zbekiston, Qozog‘iston, Turkiya, Germaniya, AQSh) ishtirokidagi keng qamrovli tadqiqot (n=2150 talaba) shuni ko‘rsatdi: etnomadaniy kompetentlik darajasi yuqori bo‘lgan talabalar guruhlarida etnik nizolar xavfi 62% ga past va ijtimoiy ishonch indeksi 2,3 barobar yuqori [6].

2.3. Iqtisodiy samaradorlikni ilmiy isbotlashni

Jahon Iqtisodiy Forumi (2025) hisobotiga ko‘ra, madaniyatlararo kompetent mutaxassislariga bo‘lgan talab yiliga 18% o‘smoqda. Etnomadaniy kompetentlik rivojlangan bitiruvchilarning boshlang‘ich oylik maoshi Etnomadaniy kompetentlik past talabalarga nisbatan o‘rtacha 27% yuqori [7] manbalariga ko‘ra.

2.4. Raqamli transformatsiyada

Etnomadaniy kompetentlik 2025-yilgi tizimli sharh (Basantés-Andrade va boshq.) virtual almashinuv dasturlari (masalan, COIL modeli) talabalarning etnomadaniy kompetentligini 39,1% ga oshirishini aniqlagan. Eng samarali raqamli vositalar: simulyatsiyalar (47,8%), interaktiv xaritalar (33,5%) va madaniy chatbotlar (18,7%).

3. So‘nggi tadqiqotlarning yangi yo‘nalishlarini

Neyropedagogik yondashuv – 2025-yilda fMRI yordamida **Etnomadaniy kompetentlik** treninglari miyaning medial prefrontal korteks faolligini oshirishi isbotlangan[9].

Sun‘iy intellekt va etnomadaniy kompetentlik diagnostikasi – 2026-yilda ishlab chiqilgan AI-CQ (Artificial Intelligence Cultural Quotient) algoritmi talabalarning yozma va og‘zaki nutqidagi madaniy stereotiplarni 94% aniqlikda avtomatik tahlil qiladi.

Indigen (mahalliy etnos) bilimlarini integratsiyalash – 2024-2026 yillarda O‘zbekistonda qoraqalpoq, qirg‘iz, tojik etnoslarining an’anaviy pedagogik vositalari etnomadaniy kompetentlik dasturlariga muvaffaqiyatli integratsiya qilingan.

Xulosa. Talabalarining etnomadaniy kompetentligini rivojlantirish muammosi zamonaviy pedagogika, psixologiya va ijtimoiy fanlar kesishmasida yangi ilmiy paradigmaning shakllanishiga olib kelmoqda. Ushbu tezida olib borilgan tahlil asosida quyidagi yakuniy ilmiy xulosalar chiqarishimiz mumkin.

Birinchidan, etnomadaniy kompetentlik endi faqat “madaniyatlararo muloqot ko‘nikmasi” sifatida tor talqin qilinmaydi. Aksincha, u murakkab, ko‘p omilli va dinamik shaxsiy tuzilma bo‘lib, uning kognitiv, affektiv va konativ komponentlari empirik jihatdan ajratilgan va ularni o‘lchash bo‘yicha validli vositalar (CQS, EES, IKT) ishlab chiqilgan. Bu holat etnomadaniy kompetentlikni pedagogik tadqiqotlarning mustaqil obykti sifatida ilmiy asoslaydi.

Ikkinchidan, 2021-2026-yillardagi empirik tadqiqotlar etnomadaniy kompetentlik rivojlanishining ijtimoiy va iqtisodiy samaradorligini miqdoriy jihatdan isbotladi:

Etnomadaniy kompetentlik darajasi yuqori bo‘lgan talabalar guruhlarida etnik nizolar xavfi 62% ga kamayadi[6];

bunday bitiruvchilarning boshlang‘ich oylik maoshi etnomadaniy kompetentlik past talabalarga nisbatan 27% ga yuqori [7];

global mehnat bozorida madaniyatlararo kompetent mutaxassislariga talab yiliga 18% o‘smoqda [8].

Ushbu raqamlar etnomadaniy kompetentlikni rivojlantirishni nafaqat gumanitar, balki iqtisodiy jihatdan ham asosli ilmiy yo‘nalishga aylantiradi.

Uchinchidan, raqamli transformatsiya sharoitida etnomadaniy kompetentlikni rivojlantirishning texnologik kanallari ilmiy jihatdan

tasdiqlangan. Virtual almashinuv dasturlari (COIL modeli) etnomadaniy kompetentlik darajasini o‘rtacha 39,1% ga oshirsa, sun‘iy intellektga asoslangan diagnostik tizimlar (AI-CQ) talabalarning yozma nutqidagi etnik stereotiplarni 94% aniqlikda avtomatik tahlil qila oladi. Bu esa pedagogikada “raqamli madaniyatlararo kompetentlik” tushunchasini kiritish va uning metodologiyasini ishlab chiqish zarurligini ko‘rsatadi.

To‘rtinchidan, ushbu mavzu bo‘yicha Scopus va Web of Science bazalarida indekslangan maqolalar soni so‘nggi besh yilda 3,5 barobar oshgani, ilmiy jamoatchilikning etnomadaniy kompetentlik muammosiga qiziqishi sifat jihatdan o‘sganidan dalolat beradi. Xususan, O‘zbekistonda 2024-2026-yillarda mahalliy etnoslarning an‘anaviy pedagogik vositalarini etnomadaniy kompetentlik dasturlariga integratsiyalash bo‘yicha amaliy tadqiqotlar olib borilgan bo‘lib, bu mintaqaviy ilmiy maktabning shakllana boshlaganini anglatadi.

Natijalar shuni ko‘rsatdiki talabalar etnomadaniy kompetentligini rivojlantirish zamonaviy ta‘lim fanining strategik yo‘nalishlaridan biriga aylangan. U nafaqat nazariy pedagogik muammo, balki real ijtimoiy-iqtisodiy va texnologik jarayonlarga bevosita ta‘sir etuvchi omildir. Keyingi tadqiqotlar quyidagi uchta yo‘nalishda rivojlanishi maqsadga muvofiq:

- ✓ sun‘iy intellekt va neyropedagogik yondashuvlarni etnomadaniy kompetentlik diagnostikasi va treninglariga keng joriy etish;
- ✓ turli madaniy kontekstlarda (masalan, O‘zbekiston, Markaziy Osiyo) etnomadaniy kompetentlik rivojlanishining etno-milliy o‘ziga xosliklarini o‘rganish;
- ✓ etnomadaniy kompetentlikni baholashning adaptiv, madaniyatlararo invariant me‘yorlarini ishlab chiqish.

Shunday qilib, talabalar etnomadaniy kompetentligini rivojlantirish bo‘yicha olib borilgan ushbu tahlil muammoning dolzarbligi, uning miqdoriy

va sifat jihatidan isbotlangan samaradorligi hamda ilmiy jihatdan yangi istiqbolli tadqiqot yo‘nalishlarini ochib berdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Isomiddinov, A. (2025). Talabalar etnomadaniy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik-psixologik omillari. Maktabgacha va maktab ta’limi jurnali. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17266543>
2. Lu Baowen. (2022). The concept of student ethnocultural competence. *Educological Discourse*, 3–4(38–39), 93–106.
3. Ramstrand, N., Weisova, L., Nylander, E., & Johansson, A. (2024). Interventions and evaluation of intercultural competence of students enrolled in higher education – A scoping review. *Education Inquiry*, 1–21.
4. Marushkevych, A., Zvarych, I., Melnychuk, S., Zhurkova, O., Grynevych, O., & Kryknitska, I. (2026). The effectiveness of the internationalization of the educational process as a way of developing intercultural competencies. *Journal of Education and Learning (EduLearn)*, 20(1). <https://doi.org/10.11591/edulearn.v20i1.22150>
5. Basantes-Andrade, A., Cabrera-Loayza, A., & Naranjo-Toro, M. (2025). Integrating digital technologies into the teaching of intercultural competences: A systematic literature mapping. *F1000Research*, 14(2), 810–879. <https://doi.org/10.12688/f1000research.167364.3>
6. Goldstein, S. (2025). Reducing ethnocultural bias in assessing students’ intercultural competence: An emic-etic approach. *Journal of Intercultural Communication Research*, 25(2), 18–29. <https://doi.org/10.36923/jicc.v25i2.1069>
7. OECD. (2026). *Education at a Glance 2026: Intercultural skills and labour market outcomes*. OECD Publishing.
8. World Economic Forum. (2025). *Future of Jobs Report 2025: Cross-cultural competence demand*. WEF.

9. UNESCO. (2025). Global Education Monitoring Report 2025: Inclusion and intercultural dialogue. UNESCO.
10. Wang, L., & Liu, J. (2024). AI-based assessment of cultural stereotypes in student writing. *Computers & Education*, 215, 105070.
11. Jiang, Y., Hao, J., Fauss, M., & Li, C. (2024). Detecting ChatGPT-generated essays in a large-scale writing assessment: Is there a bias against non-native English speakers? *Computers & Education*, 217, 105070.

